

Vývoj právní úpravy ochrany přírody

První zmínky o „ochraně“ přírody

???

středověk (Evropa)

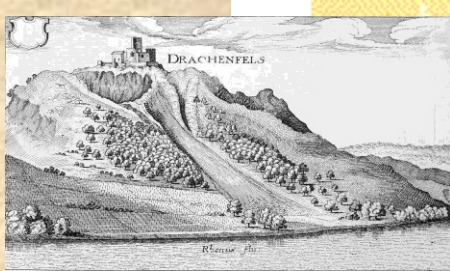
- nařízení Viléma Dobyvatele z 11. století k zajištění ochrany rozsáhlých lesů v oblasti jižní Anglie
- zákaz kácení lesů ze 12. století ve Švýcarsku
- nařízení Benátské republiky o omezení pastvy a kácení lesů
- a další

skutečné počátky → nástup romantismu a jeho orientace na přírodu a její krásy

- 1807 = první použití termínu přírodní památka "Naturdenkmal," (Alexander v. Humboldt, Prusko)

Alexander von Humboldt en Bogotá

První chráněná území

- „**Drachenfels**“ (1836) - nápadný skalnatý vrch s ruinou hradu v Porýní - místo četných legend a mýtů (sága o Niebelunzích, Loreley)
 - záměr otevření lomu → protesty veřejnosti → odkoupení těžebních práv vládou → první chráněné území
 - roku 1886 založen Spolek na záchranu Sedmihoří (Siebengebirge), který na základě sbírek a loterií vykoupil 500 ha jádrové oblasti Sedmihoří → chráněné přírodní území – rezervace (1922) → přírodní park (1958)
 - roku 1880 vybudování zámku v novogotickém slohu – Drachenburg → otevření Muzea historie ochrany přírody v Německu (2000)
- „**Žofínský prales**“ a „**Hojná voda**“ (1838)
- vyhlášení ochrany tzv. „**uměleckých partií lesa**“ ve Fontaineblau u Paříže (1853) → oficiálně potvrzeno císařským dekretem (1861)

Počátky velkoplošné ochrany přírody

- „Yellowstone“ (1872) → první NP

- NP Banff (1885 – Kanada), NP Tongariro (1887 – Nový Zéland), NP Blair (1891 – Austrálie) a další
- prvních 9 evropských parků (1909 - Švédsko) → 24. května „Evropský den parků“

-
- 1906 - vyhlášení odborné státní správy pro ochranu přírody v Německu
 - první pol. 20. století - pruský profesor **Hugo Conwentz**
 - spis „Ohrožení přírodních památek a návrhy na jejich ochranu“ (v originále *Die Gefährdung der Naturdenkmäler und Vorschläge zu ihrer Erhaltung*)
 - přepracoval celý systém a způsoby ochrany přírodních památek
 - definoval pojem přírodní památka a rozšířil jeho význam
 - navrhl zřídit státní úřad pro ochranu přírodních památek
 - vzor pro ochranu přírody ve většině evropských států
 - 1909 - zákon na ochranu přírody ve Švédsku
 - → zakotvení ochrany přírody ve státní správě jednotlivých států
 - po II. světové válce dostává ochrana přírody mezinárodní charakter + dochází k založení řady mezinárodních organizací

Mezinárodní subjekty

- **Světový svaz ochrany přírody (IUCN – World Conservation Union)**
- **Světový fond pro přírodu (WWF - World Wide Life Found)**
- **Organizace UNESCO**
 - **program Člověk a biosféra (Man and the Biosphere - MAB)**
 - biosférické rezervace
 - **přírodní památky UNESCO**
 - **sít' geoparků UNESCO**
- **UNEP (United Nations Enviromental Programme) – program OSN pro ŽP**

Vývoj v přístupu k ochraně přírody a krajiny

ochrana jednotlivostí

ochrana druhů

ochrana území

ochrana ekosystémů

ochrana krajiny

Motivy pro ochranu přírody

náboženské motivy

estetické motivy

etické motivy

přírodovědné motivy

utilitárně-funkcionální (vlastnicko-ekonomické) motivy

psycho-emocionální motivy

Historie a vývoj právní úpravy ochrany přírody v českých zemích

- ustanovení na ochranu majetku vydávané panovníkem, šlechtou či městy
- nepřijatý zákoník císaře a českého krále Karla IV. „*Maiestas Karolina*“ (pol. 14 stol.)
- opatření knížete Adama Schwarzenberga k ochraně medvědů na panství v Šumavských lesích (1721)
- obdobné nařízení o ochraně medvědů na panství krumlovském knížete Josefa Schwarzenberga (1800)
- první chráněná území v českých zemích – Žofínský prales a Hojná voda - hrabě Jiří František August de Languerval Buquoy (28. srpna 1838)
- Boubínský prales (1858)
- Buky u Vysokého Chvojna a Barrandova skála (1894)
- Labský důl v Krkonoších (1903)
- Černé a Čertovo jezero (1911)
- na začátku 20. století vznikla na Moravě síť dodnes chráněných území na pozemcích Lichtenštejnů - jde o velmi cenné lesní celky tvořící jádra několika dnešních NPR (např. Šerák – Keprník v Jeseníkách, Vrpač v Litovelském Pomoraví, Javořina v Bílých Karpatech nebo Milovický les na Pálavě)

-
- první právní předpisy, které mají za cíl regulaci určité oblasti životního prostředí, vznikají v 19. století za Rakousko - Uherska (např. „Prügelpatent“ k vyhlášení přírodních památek vydaný roku 1854, zákon o ochraně ptactva a další).
 - první zákon na ochranu uměleckých a kulturních památek (1894)
 - snahy o vydání zákona o ochraně a udržování přírodních památek
 - posledním opatřením před vypuknutím I. světové války bylo nařízení Ministerstva orby k ochraně přírodních památek (1914). Účelem nařízení mělo být vytvoření soupisu přírodních objektů, k čemuž ovšem pro následující válečné události nedošlo.
 - výsledek = do roku 1918 se tak podařilo prosadit pouze dílčí právní předpisy (tj. na ochranu užitečného ptactva, ochranu lesů, ochranu a soupis přírodních památek). Bohužel však nedošlo k přijetí všeobecného zákona na ochranu přírody, přestože návrhy na jeho schválení byly předloženy několikrát.
 - po I. světové válce začíná v ČSR skutečná státní ochrana přírody, která se stává součástí Ministerstva školství a národní osvěty. Nevzniká ale žádný významný zákon a často jsou až do II. světové války používány zákony z dob Rakousko – Uherska.

-
- přelom 19. a 20. stol. století – velké množství místních přírodovědeckých a muzejních klubů a spolků
 - „Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku“ (1904) vydává časopis „Krása našeho domova“
 - aktivita jednotlivců a některých zájmových organizací (např. Svazu českých turistů) > činnost státních orgánů
 - **vznik ČSR - počátek státem organizované a administrativně řízené péče o ochranu přírody (Ministerstvo školství a národní osvěty)**
 - Rudolf Maximovič - generální konservátor ochrany přírody (1922)
 - nejznámější vědecký pracovník bádající v oblasti ochrany přírody a krajiny = profesor Alois Zlatník
 - v roce 1918 bylo v ČSR zřejmě 7 (20) soukromých přírodních rezervací
 - postupně se během období první republiky podařilo zřídit (převážně při provádění pozemkové reformy) celou řadu chráněných území
 - v roce 1933, kdy byl vydán souborný výnos o „vyhlášení“ několika desítek rezervací, tzv. **Silvestrovský výnos**, který ovšem nelze považovat za zřizovací předpis, ale pouze za soupis již existujících chráněných území
 - na konci I. republiky se v českých zemích nacházelo již na 142 přírodních rezervací

-
- po roce 1945 rozmach ve vyhlášení chráněných území
 - orgány státní ochrany přírody = Ministerstvo kultury (vrchní řízení a dozor ve věcech státní ochrany přírody) + národní výbory v obvodech nižších územních celků
 - odbornou a metodickou pomoc zajišťovala síť odborných organizací - ústředním orgánem státní ochrany přírody byl Státní ústav památkové péče a ochrany přírody v Praze + ve všech krajích fungovaly krajská střediska státní památkové péče a ochrany přírody (VCHÚ měla většinou své vlastní správy)
 - Dr. Jaroslav Veselý – první ředitel Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody (Veselý J. a kol.: Ochrana Československé přírody a krajiny I. a II. díl, 1954)
 - počátky velkoplošné ochrany přírody:
 - * Tatranský národní park (1949)
 - * CHKO Český ráj a CHKO Moravský kras (1955)
 - * Krkonošský národní park (1963)

-
- neexistence komplexního právního předpisu (přes několik vypracovaných návrhů)
→ pouze dílčí regulace v souvisejících právních předpisech
 - zlepšení stavu až začátkem 2. poloviny 20. století:
 - zákon SNR č. 1/1955 Zb., SNR, o státní ochraně přírody pro území Slovenska
 - + analogicky v českých zemích zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody
 - PROBLÉMY zákona č. 40/1956 Sb.:
 - absence sankčních ustanovení (až novelou 1986)
 - neexistence základních ochranných podmínek u jednotlivých kategorií CHÚ
 - před rokem 1989 značná vnitřní roztržitost a nepřehlednost právní úpravy
 - nevládní aktivity = především Český svaz ochránců přírody + v praktické ochraně přírody Hnutí Brontosaurus

A reálný stav přírody a krajiny?

⇒ od padesátých let minulého století bylo životní prostředí v českých zemích těžce poznamenána neúměrně intenzivní a často nevhodnou zemědělskou a lesnickou výrobou, pochybnými urbanistickými projekty, činností těžkého průmyslu a mnohdy lhostejným přístupem státních orgánů i veřejnosti

- postupné vymizení většiny tzv. přechodových (ekotonových) ploch s výraznou stabilizační funkcí a vysokou biologickou rozmanitostí, scelování zemědělských pozemků, narušení estetického a krajinného rázu řady do té doby málo dotčených území, nevhodná regulace vodních toků, velkoplošná těžba nerostných surovin, preference těžkého průmyslu s velkým negativním dopadem na životní prostředí, vysoká imisní zátěž z průmyslové výroby a celá řada dalších faktorů negativně ovlivnila výsledný stav přírody a krajiny v ČR

- společenský a ekonomický režim do roku 1989 neměl ve své podstatě zájem na zachování kvalitního životního prostředí, které chápal často jen jako výrobní prostředek. Bezúplatná spotřeba a devastace přírodních zdrojů, časté výjimky a možnosti pro obcházení zákona, to vše byly důvody, pro které se naše země zařadila mezi země s nejvíce narušeným životním prostředím a přírodními zdroji na světě.

- **zásadní změny po roce 1990**

- po změně režimu byl počátkem 90. let založen systém právních předpisů komplexně postihujících celou problematiku životního prostředí (byť s řadou nedostatků a mezer), který znamenal obrat od praktického bezpráví v ochraně životního prostředí
- prvním z nich byl zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí, který měl celou oblast životního prostředí zastřešovat (pozn. dnes z něj zbylo pouze torzo)
- následně byla postupně přijata řada dalších zákonů s významným vlivem na oblast životního prostředí, tj. např. zákon o odpadech, zákon o posuzování vlivů na životní prostředí a další, včetně **zákona ČNR č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny**
- prvních několik let po roce 1989 bylo rovněž ovlivněno postupným přistupováním ČSFR a později ČR k mezinárodním úmluvám na poli ochrany životního prostředí a začleněním požadavků z nich vyplývajících do českého právního řádu
- **vliv mezinárodních úmluv v oblasti ochrany přírody na zákon č. 114/1992 Sb.**

-
- organizace státní ochrany přírody po roce 1990 = MŽP + okresní úřady a obecní úřady + správy VCHÚ, později po reformě veřejné správy stávající orgány ochrany přírody
 - odbornou organizací je AOPK ČR (ústředí + krajská střediska ↔ správa CHKO)
 - nevládní aktivity = vedle ČSOP vniká řada dalších organizací (regionálních, lokálních) aktivně se podílejících na ochraně přírody, později vznikají první pozemkové spolky
 - v letech před vstupem ČR do EU pak byla právní úprava na úseku ochrany životního prostředí zásadně ovlivněna povinností sladit českou legislativu s legislativou evropskou, tj. nutností tzv. **harmonizace českého právního řádu s právem Evropských společenství**. V důsledku této skutečnosti došlo k mnoha podstatným změnám celé řady právních předpisů
 - ⇒ **transpozice a implementace evropské legislativy do právní úpravy ochrany přírody, zejména v souvislosti s Naturou 2000**

Stávající právní úprava

- stávající právní úprava je tvořena právní úpravou:
 - mezinárodní
 - evropskou
 - národní
- všechny tři úrovně právní ochrany by měly být vzájemně provázány a společně zajišťovat potřebnou úroveň ochrany přírody a krajiny

Mezinárodní právní úprava

- základní právní úprava je obsažena v mezinárodních úmluvách
- mezinárodní úmluvy jsou pro státy, které je podepsaly a ratifikovaly závazné (tzv. *hard law*)
- k některým úmluvám obecnějšího znění se následně přijímají tzv. protokoly, které již mohou řeší konkrétní otázky a z nich vyplývající závazky (povinnosti) jednotlivých států
 - ⇒ protokoly jsou pro členské státy mezinárodní úmluvy rovněž závazné (!)
- dalšími prameny mezinárodního práva nezávazného charakteru jsou nejrůznější deklaráce, doporučení či programy (tzv. *soft law*)
 - ⇒ jejich dodržování není vynutitelné, mají pouze doporučující povahu
- seznam vybraných mezinárodních úmluv z oblasti ochrany přírody a krajiny + jejich stručná charakteristika – viz **IS**

Evropská právní úprava

- ochrana přírody tvoří součást politiky životního prostředí Evropské unie
- základním primárním právem upravujícím otázky životního prostředí je Smlouva o založení Evropských společenství (viz články 174 – 176)
- mezi sekundární právo upravující oblast ochrany přírody patří především evropská nařízení a směrnice
- **evropská směrnice** – komunitární právní předpis, který zpravidla obsahuje pouze cíle, kterých má být dosaženo, přičemž prostředky, metodu a formu ponechává na jednotlivých členských státech EU, tj. každý členský stát nese odpovědnost za řádné a včasné provedení cílů stanovených ve směrnici
- **evropské nařízení** – komunitární právní předpis zpravidla velmi konkrétního obsahu, který je pro každý subjekt v členských státech EU vždy bezprostředně závazný
- významným pramenem jsou rovněž **rozhodnutí Evropského soudního dvora (ESD)**

-
- k nejvýznamnějším pramenům sekundárního práva v oblasti ochrany přírody a krajiny patří:

- ▶ nařízení Rady č. 338/97/ES, které představuje zásadní předpis upravující oblast ochrany ohrožených druhů planě rostoucích rostlin a volně žijících živočichů, včetně regulace obchodu s nimi (pozn. upravuje podrobně problematiku CITES = pravidla pro povolování vývozu, dovozu, zpětného vývozu a tranzitu přes hranice EU a regulaci obchodu a držby v rámci EU)

- ▶ nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 1143/2014 o prevenci a regulaci zavlékání či vysazování a šíření invazních nepůvodních druhů

- ▶ směrnice Rady č. 2009/147/ES (tzv. **směrnice o ptácích**), která stanoví pravidla ochrany volně žijících ptáků na evropském území členských států EU

- ▶ směrnice Rady č. 92/43/EHS (tzv. **směrnice o stanovištích**), která upravuje ochranu vybraných druhů planě rostoucích rostlin, volně žijících živočichů a vybraných typů přírodních stanovišť. Rovněž upravuje vznik evropské soustavy chráněných území Natura 2000

+ řada dalších

Národní právní úprava

- národní legislativu tvoří především zákony, nařízení vlády a vyhlášky + zřizovací předpisy ZCHÚ
- nejvýznamnější zákony v oblasti ochrany přírody:
 - **zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů**
 - zákon č. 115/2000 Sb., o poskytování náhrad škod způsobených vybranými zvláště chráněnými živočichy, ve znění pozdějších předpisů
 - zákon č. 162/2003 Sb., o provozování zoologických zahrad, ve znění pozdějších předpisů
 - zákon č. 100/2004 Sb., o obchodování s ohroženými druhy, ve znění pozdějších předpisů
- související právní předpisy

Související právní předpisy

- občanský zákoník
- trestní zákon
- stavební zákon
- vodní zákon
- zákon o lesích
- zákon o předcházení ekologické újmě
- zákon o ochraně zemědělského půdního fondu
- zákon o přestupcích
- zákon o posuzování vlivů na životní prostředí
- a celá řada dalších

Struktura zákona o ochraně přírody a krajiny

- Účel zákona (tj. k čemu má daný zákon sloužit)
- Předmět regulace (tj. co má upravovat)
- Vymezení základních pojmů (tj. co se pod danými pojmy myslí)
- Stanovení práv a povinností (tj. co se může a nemůže, resp. musí)
- Kompetenční ustanovení (tj. kdo o čem rozhoduje)
- Odovědnostní a sankční ustanovení (tj. co můžete očekávat, když něco porušíte)
- Ustanovení společná, přechodná a závěrečná (tj. okamžik účinnosti, co se ruší apod.)

Obecná a zvláštní ochrana přírody a krajiny

- Podle úrovně ochrany rozlišujeme:
 - ▶ obecnou ochranu přírody a krajiny
 - ▶ zvláštní ochranu přírody a krajiny
- Podle objektu ochrany rozlišujeme:
 - ▶ územní ochranu přírody a krajiny
 - ▶ druhovou (prvkovou) ochranu přírody a krajiny

Obecná ochrana přírody

Do obecné ochrany přírody a krajiny patří:

- ochrana dřevin
- významné krajinné prvky
- obecná ochrana rostlin a živočichů
- ochrana ptáků
- ochrana a využití jeskyní
- ochrana paleontologických nálezů
- ochrana krajinného rázu
- přírodní parky
- přechodně chráněné plochy
- územní systém ekologické stability

Zvláštní ochrana přírody

Do zvláštní ochrany přírody a krajiny patří:

- zvláště chráněná území
- památné stromy
- zvláště chráněné druhy rostlin, živočichů a nerostů

Specifické postavení mají ptačí oblasti a evropsky významné lokality.

Právně nezakotvené instituty ochrany přírody a krajiny u nás

- pojmy používané v literatuře a praxi
(bez vazby na stávající přímo uplatnitelnou národní či evropskou legislativu)
- ▶ BIOSFÉRICKÉ REZERVACE
- ▶ GEOPARKY
- ▶ SOUKROMÁ CHRÁNĚNÁ ÚZEMÍ
- ▶ ČERVENÉ A ČERNÉ SEZNAMY OHROŽENÝCH DRUHŮ
- ▶

Ústřední seznam ochrany přírody

- zahrnuje soupis, popis, geometrické a polohové určení, právní a odbornou dokumentaci:
 - zvláště chráněných území včetně jejich ochranných pásem
 - ptačích oblastí
 - evropsky významných lokalit
 - památných stromů včetně jejich ochranných pásem
 - smluvně chráněných území
 - smluvně chráněných památných stromů
- Sbíрка listin + Registr objektů (podrobnosti viz vyhláška č. 45/2018 Sb.)
- Sbíрка listin = dokumenty vztahující se k objektům ústředního seznamu (v listinné podobě)
- Registr objektů = vybrané údaje o objektech ústředního seznamu (v elektronické podobě)
- Agentura ochrany přírody a krajiny ČR se sídlem v Praze
- řada informací a dokumentů je volně dostupná na: <http://drusop.nature.cz>

**Děkuji vám za pozornost
a
přeji ☺ zbytek dne.**